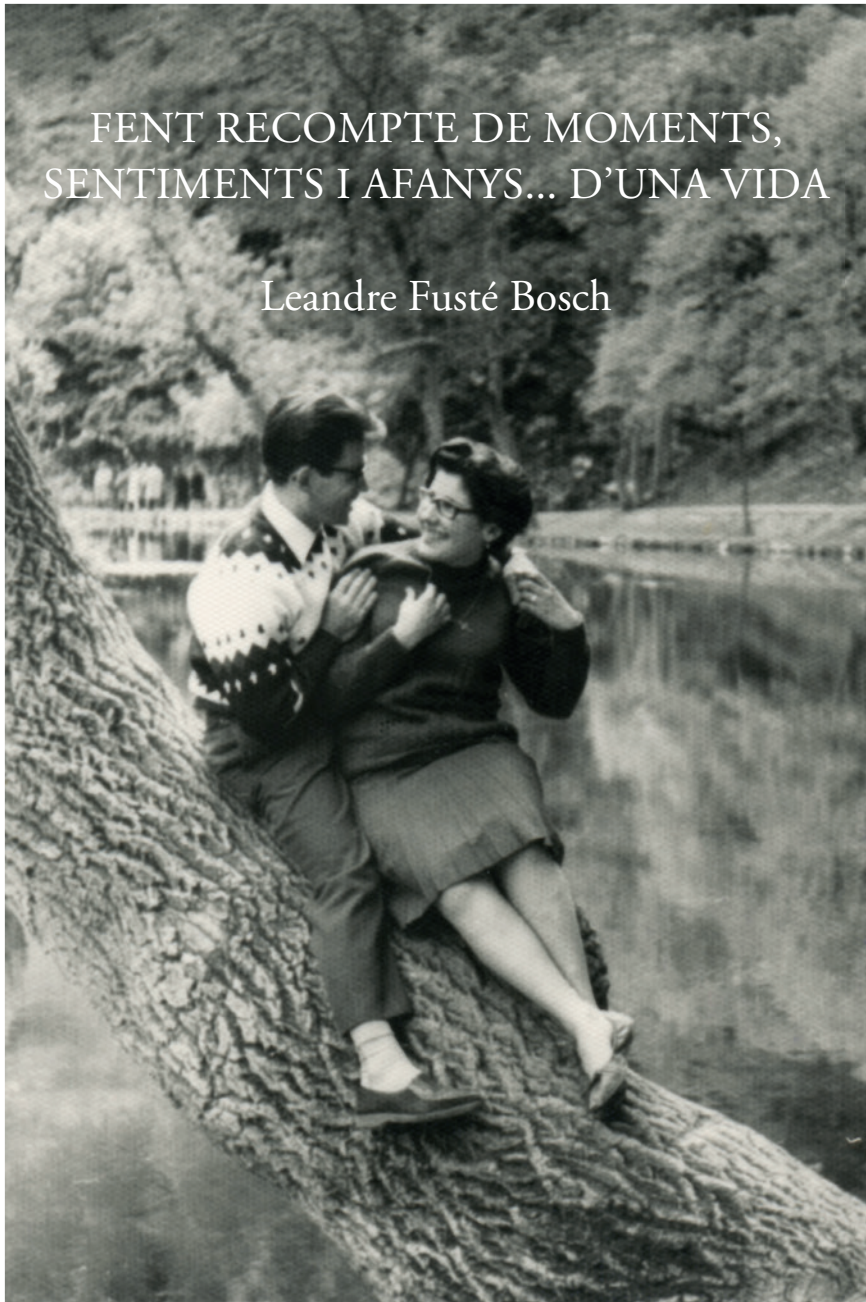

FENT RECOMPTE DE MOMENTS,
SENTIMENTS I AFANYS... D'UNA VIDA

Leandre Fusté Bosch

FENT RECOMPTE DE MOMENTS,
SENTIMENTS I AFANYS... D'UNA VIDA

*Fent recompte de moments,
sentiments i afanys... d'una vida*
a cura d'Àngels Fusté Gamisans

© Leandre Fusté Bosch, pel text
© Arxiu Família Fusté Gamisans, per les imatges

© Edito, per l'edició
Fonollar, 12, 2n 3a. Manresa
ignasi@edito.es

Direcció editorial: Ignasi Torras
Disseny gràfic: +3

Dipòsit legal: B 5706-2019

Impressió: Romanyà Valls, SA

Primera edició: març de 2019

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquesta obra, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

FENT RECOMPTE DE MOMENTS,
SENTIMENTS I AFANYS... D'UNA VIDA

Leandre Fusté Bosch

*A la meua família: la que em va veure néixer
i em va fer com soc; i la que he contribuït
a fer créixer i ha donat sentit al que soc.*

SUMARI

- 11 Introducció
- 15 El tretzè de la nissaga Fusté-Bosch
- 25 Treballar, gaudir, estimar
- 35 Una nova ciutat, una nova família
- 49 La parròquia i les sardanes
per fer noves arrels
- 61 Roda el món i torna al Born
- 69 De fredes i de calentes
- 77 Tancant etapes

Àlbum fotogràfic

INTRODUCCIÓ

Devia tenir deu anys quan vaig dir al meu pare que volia escriure una novel·la. Lluny de veure-ho com una extravagància, ell m'hi va animar: «Tu escriu i, quan l'acabis, la farem publicar». M'hi vaig posar tot seguit, però aviat vaig quedar-me sense idees. No vaig passar de la segona pàgina. No tenia argument. Només sé que anava d'un noi i una moto...

Vint anys més tard, la meua novel·la no havia passat de ser un projecte. Escrivia, sí, i molt, per plaer i per feina, però la novel·la es resistia. El meu pare estava a les portes de la jubilació i, a estones mortes, havia anat posant per escrit els seus records. Em va donar un plec de fulls d'etiquetes amb el revers ple d'anotacions. Eren les seves memòries. L'encàrrec era posar-hi ordre, completar-les. «Tu ja saps el que vull expressar.» Ho sabia, sí. No sempre estem d'acord, però sé bé què pensa i com pensa el meu pare. Moltes vegades li he prestat les meves paraules perquè ell s'expliqués, ja fos en una carta, en un discurs, en un article.

Vaig guardar aquells fulls amb la voluntat ferma de donar-hi forma més o menys literària. D'una ban-

da, m'agradava la idea de reconstruir la vida del meu pare, que era també una mica la meva; de l'altra, em feia molta mandra abordar un text feixuc i una cal·ligrafia poc amable per convertir aquell enfilall d'anècdotes en un relat amb sentit, amb un relat sentit. Tanmateix, no hi havia pressa. I van passar els anys. Vint més.

L'estiu del 2017 vaig recuperar la carpeta on guardava els vells fulls d'etiquetes. Vaig començar a escriure. I, amb el primer esborrany, el meu pare i jo ens vam asseure per completar-lo amb les vivències dels darrers anys. I vaig escriure de nou. Aleshores, la meva mare i les meves germanes es van afegir a l'exercici per recuperar i contrastar records, fent memòria, buscant fotografies. I vaig escriure i reescriure, un cop més, fins que ens va semblar que ja n'hi havia prou. No pas perquè el text recollís tot el que el meu pare havia viscut, sinó perquè havíem aconseguit que s'hi reconegués. Eren les memòries sense pretensions d'un home normal, que havia après a conviure honestament amb els seus principis, amb les seves contradiccions.

«Vull ser amo de la meva vida», ha dit sempre el meu pare. A punt de fer els vuitanta anys, ha volgut ser, també, amo dels records que ha acumulat al llarg d'aquest trajecte. Em fa feliç haver-l'hi ajudat. Sento que acabo la història del noi de la moto que vaig co-

mençar fa quaranta anys. Aleshores no sabia qui era aquest personatge ni on anava ni per a què. Ara sé que podria ser el meu pare quan venia cada quinze dies des de terres gironines a Manresa per festejar la meva mare. Aquests viatges, tota una aventura en els anys seixanta, van ser l'inici d'un gir inesperat en la història de la nostra família. No sé quan escriuré la meva novel·la, que continua essent un propòsit pendent, però de moment les memòries del meu pare m'han permès posar fi al meu conte inacabat. Com sol dir ell, res, cap gest, cap conversa, no passa perquè sí.

ÀNGELS FUSTÉ GAMISANS

Manresa, novembre de 2018

EL TRETZÈ DE LA NISSAGA FUSTÉ-BOSCH

Vaig néixer el 13 de març de 1939, quaranta dies després de l'entrada dels *nacionals* al meu poble, Cassà de la Selva. Era un dia de tramuntana forta, de la que aixeca la cua als gossos, diuen els que hi eren i se'n recorden. Jo era el que feia tretze d'una llarga família, els Fusté-Bosch de Can Palau. La meva mare era la Rosa —Rosina, li deien—; el meu pare, en Narcís.

Sis dies després, em batejaven com a Leandre. Va ser el primer bateig que se celebrava al poble acabada la Guerra Civil. Vaig tenir l'honor d'estrenar la pila baptismal de l'església, renovada perquè l'anterior havia quedat malmesa durant el conflicte.

El meu nom el va triar el meu padrí, Lluís Ferrer, amic íntim del pare i conegut a Cassà com el Ferrer del Tall. Volia que em digués com ell, Lluís. Però jo ja tenia un germà que se'n deia i va decidir que, com a mínim, portaria les seves inicials, L. F. Leandre va ser l'únic nom que va trobar que permetés aquest joc de lletres.

Just l'endemà, tornava el meu pare a casa. Havia marxat mesos enrere mobilitzat amb l'exèrcit republicà cap al front de l'Ebre i havia estat capturat i em-

presonat en un camp de concentració de Valladolid. L'aval de persones influents de Cassà va fer possible el seu retorn. A casa, doncs, vam fer festa per partida doble.

Créixer a pagès

Vaig créixer a pagès, envoltat d'animals: gallines, conills, vaques, també ànecs. Un dia, quan devia tenir quatre o cinc anys, amb els meus germans Joan i Teresita em vaig dedicar a empaitar i agafar els que corrien per l'era de casa. Quina cridòria! Quan els atrapàvem, els dúiem al safareig i els ofegàvem per fer-los callar. Els vam anar deixant estesos al rentador i, quan ja n'hi havia una bona colla, vam anar a buscar la mare.

—Guaita! Fan nones...

La mare es va enfadar molt: ja comptava amb els diners que trauria de la venda d'aquelles bèsties al mercat. Però en una casa amb tanta gent, mai no es perd res. Durant una bona pila de dies vam menjar ànec a tots els àpats.

A casa sempre hi havia gent. Els germans més grans treballaven a la fàbrica i, quan calia, donaven un cop de mà amb la terra. Els dies de pluja o els ves-

pres d'hivern ens reuníem a la vora del foc. Sovint, feiem més nosa que servei i la mare ens aviava:

—Fora d'aquí, aneu a fer llenya!

De tant en tant, jo era l'encarregat de dur el dinar al pare, ja fos al camp, ja fos més lluny, com quan treballava a Can Dalmau. La mare preparava una carmanyola amb arròs bullit, una llesca de pa, unes mandarines i una ampolla de vi i jo l'hi duia a migdia. Feia una hora de camí, travessant boscos, per arribar-hi. Llavors, compartíem l'àpat tots dos. Allà el pare feia llenya: agafava un arbre, en treia les branques fins a deixar la soca ben pelada, el descalçava i en tallava les arrels. El tronc quedava per al propietari, que el venia a les serradores; la resta era per al jornal·ler. Branques i arrels servien per cremar a la llar durant l'hivern.

Ens les endúiem amb una carreta tirada per un parell de bous o vaques que ja no fessin gaire llet. També ens valíem d'aquests animals per llaurar la terra quan calia. Més d'una vegada havia agafat els animals pel morrió per guiar-los perquè fessin la rasa dreta. Era una feina dura, però recordo aquells dies amb felicitat.

Cada dia munyíem les vaques. Una vaca donava llet per alimentar set o vuit boques. Un cop separada

la que necessitàvem per als de casa, portàvem l'excendent al final del camí. Cada dia un camió la recollia a peu de carretera.

Una família molt llarga

L'olor de pa acabat de fer m'ha acompanyat tota la vida, ja de ben petit. A casa, la mare el pastava i el pare l'enfornava. L'aroma se sentia des de la carretera. De totes maneres, no sempre venia de Can Palau, a vegades era de les masies del veïnat. No ens va faltar mai el pa, però durant molt de temps el vam menjar racionat. A casa, cada un tenia la seva part.

Al vespre el pare s'ocupava de nosaltres, els més petits, mentre la mare feia el sopar. Ens passejava a collibè cuina amunt i avall, resant o passant el rosari. Quan el menjar estava a punt, ens feia seure a l'escó, a la vora de la llar. Agafava una cullera i anava repartint la sopa, ara l'un, ara l'altre, mentre ens explicava històries inventades. A cada cullerada s'ho feia venir bé perquè coincidís amb el nom d'algun dels germans, o de les bèsties de la cort, o dels animals que corrien per casa, gats i gossos. En acabar ens n'anàvem a dormir, no sense haver resat abans un pàrenostre i l'oració de l'Àngel de la Guarda.

Els diumenges, després de la missa de vuit, anàvem a esmorzar a ca la Maria Tarrés, una segona mare

per al Joan i per a mi. Casa seva era un refugi els dies de pluja, en sortir d'escola. El seu marit es deia Leandre, com jo. Com que era ben coneguda l'estimació que es tenien la Maria Tarrés i la meva mare, molta gent es pensava que jo duia el nom del seu marit, però de fet no era pas així. La coincidència era una casualitat.

Tot sovint anava a veure el meu padrí, Lluís Ferrer. M'agradava mirar com esmolava els estris que li portaven. Sovint m'agraïa la visita amb una pesseta de paper, nova com si sortís del banc. Però, com a bon fiol, la visita per excel·lència era pel Ram. En aquesta ocasió, em donava un bitllet de 25 pessetes. Per la seva banda, la Maria Tarrés em portava a dinar a casa d'un forner, la mestressa del qual, la Dolors Prats, era la meva padrina, a més d'íntima amiga seva.

A casa érem molts, però mai no hi érem tots. O bé treballaven o bé eren fora fent el servei militar o bé ja s'havien independitzat. Com la Maria, que la recordo ja casada, quan l'anava a veure al poble, a Can Tramuntana, i em feia tant de respecte...

—Soc la teva germana, Leandre, no em tractis de vós!

Des de ben petit vaig aprendre a fer sol, o bé acompanyat d'algun dels meus germans, el trajecte de

casa cap a la vila. I a moure'm amb llibertat pel veïnat. Els temors no em venien pas pel que em podia trobar arran de terra sinó del que podia caure del cel. La por dels avions és un altre dels records ben vius de la meva infantesa. Només de sentir-los a passar, arrencava a córrer i m'amagava als marges de la carretera, entre matolls, sota un pont o qualsevol cosa que em pogués servir de refugi. Vaig néixer que la Guerra Civil ja s'havia acabat, però les històries sobre les desastres que havia fet l'aviació eren tema de conversa recurrent. Van ser històries que van deixar una empremta profunda en les meves pors d'infant.

La religió, sempre present

El meu primer davantal per anar a col·legi era ratllat. Anava al parvulari de les monges del Cor de Maria, a la classe de la mare Francesca. S'armava de paciència per mantenir sota control una aula amb una trentena d'infants d'entre cinc i set anys.

Quan vaig ser més gran, vaig anar a La Salle. Anava a la classe que en deien «petita», tot i ser la més gran de l'escola. El germà Salvador era el mestre dels quaranta alumnes. Per a ell no érem tots iguals: distingia entre els fills de casa bona i els que no, als quals, normalment, ens carregava les culpes de qualsevol error o entremaliadura.

Als set o vuit anys vaig fer la primera comunió, vestit amb caçadora i pantalons curts, no com els altres que anaven guarnits de mariner amb un llacet, bíblia i rosaris. Amb tot, sabia que allò no era el més important, sinó el fet de rebre per primer cop Jesús dins meu.

El 14 de novembre de l'any 1950 va arribar a Cassà de la Selva la Mare de Déu de Fàtima. La imatge anava de poble en poble acompanyada d'uns missioners del Cor de Maria. Normalment, es quedava un o dos dies a cada lloc i reprenia el trajecte. A Cassà, però, s'hi va quedar tot l'hivern, fins al primer d'abril del 1951. Va ser un esdeveniment molt celebrat: tota la vila estava engalanada, talment com unes enramades de festa major. Les històries dels pastorets que van trobar-se amb la Mare de Déu (Llúcia, Francesc i Jacint) deixaven bocabadats tots els que les escoltàvem. Uns coloms custodiaven la imatge, sense moure's dels seus peus.

La Santa Missió també em va deixar un profund record. Durant deu dies es van succeir sermons, conferències per a joves i grans i rosaris de l'aurora a diari, tot a càrrec de tres missioners. Es parlava, sobretot, del mal i del pecat: del que no es podia fer, dels llocs on no es podia anar, del que no es podia veure. No es parlava gaire, per no dir gens, de política. No n'era gaire conscient, que visqués en una dictadura,

ni del que això significava. Vivíem enmig d'una sensació general que tot estava prohibit.

Va ser aquells anys que vaig començar a fer d'escolanet a la parròquia de Sant Martí de Cassà de la Selva. De primer, sota el mestratge d'un company més gran, l'escolà major. Una de les primeres lliçons era aprendre a respondre en llatí. Sobretot, encertar la frase adequada en el moment adequat de la missa, tant se val si sabíem o no el que dèiem.

—*Dominus vobiscum* —deia el capellà.

—*Et cum spiritu tuo* —havíem de dir nosaltres.

Amb el temps, he après que significava «El senyor sigui amb vosaltres» i «Amb el vostre esperit».

M'agradava molt ajudar en aquelles misses conventuals els diumenges, a les 11 del matí, i tots els matins dels dies de cada dia, estiu o hivern, a les 8 del matí. Amb el meu germà Joan fèiem mitja hora a peu per anar-hi. No ens feia mandra llevar-nos d'hora per arribar puntuals. Un quart d'hora abans de començar ens ocupàvem de fer sonar la campana per avisar de l'inici: tres tocs amb vint segons de diferència.

Fent d'escolà a enterraments, batejos, casaments i funerals, aconseguia uns quants diners. Ens els donava com a propina el senyor rector i servien per pagar-nos el calçat i el material de l'escola. En els fune-

rals, la família del mort pagava segons la categoria: de primera, segona o tercera. La diferència fonamental estava en l'ornamentació del cotxe que portava el difunt i dels cavalls que l'estiraven. També en la mida i elegància del barret del cotxer. Els funerals de primera es completaven, al cap d'uns dies, amb una missa exequial amb escolania. Els rics es morien igual, però ho feien amb més ostentació gràcies a la complicitat de l'Església.

Em va fer molta il·lusió arribar a ser escolà major. Aquest càrrec comportava la responsabilitat d'orientar i distribuir la resta d'escolans per a les diferents misses i també tocar les campanes a bateig. De fer sonar les campanes, me'n va ensenyar l'Armando Donés. Havia de pujar uns esglaons i passar-me la corda per l'esquena, amb un ganxo a cada cap del batall de cada campana. Eren dues: la Martina, que pesava 1.000 quilos, i la Sogues, que en feia 600. Els dies de festa, a migdia, del mateix so de bateig en dèiem «tocar a trilló» durant un quart d'hora. En els batejos tocàvem més o menys, en funció de la propina.

L'Església i tots els seus rituals amaraven bona part de la meva vida aleshores, fins i tot els jocs. Amb el Joan, el meu germà petit, jugàvem sovint a capelletes. Muntàvem simulacres de celebracions litúrgiques: jo feia de rector i ell de vicari.

TREBALLAR, GAUDIR, ESTIMAR

Quan tenia vuit anys, el pare ens va reunir a tots al voltant del foc a terra. Volia acomiadar-se. Li havien diagnosticat una malaltia infecciosa i els metges van aconsellar ingressar-lo en un hospital i mantenir-lo lluny d'altres persones, sobretot infants. Durant dos anys va viure a l'hospital de Girona. La meva germana Clara, una de les grans de casa, va cuidar-lo durant tot aquest temps. Jo només vaig tornar a veure'l en una ocasió, en una visita que vaig fer-li amb altres familiars. Va morir el 15 de març del 1949, quan tenia quaranta-nou anys.

La Clara també va tenir cura del meu germà petit, el Manel, que va morir d'una apendicitis tres mesos després que el pare. Feia només uns dies que havia fet la primera comunió, al llit. Tenia sis anys. En aquells temps apreníem aviat que la mort forma part de la vida i hi vivíem de manera natural, però no per això menys dolorosa.

Amb la mort del pare, i la mare ocupada a portar una casa amb tants germans, la Clara es va fer càrrec del Joan i de mi. Ens controlava els actes i l'economia. No és que tinguéssim gaires diners, però ens

administrava les propines que ens donaven per fer d'escolans. També ens encomanava el sentit del deure i la responsabilitat, que en aquells moments significava sobretot fer els deures de l'escola, anar a collir verd per als conills als marges i escombrar el davant de casa.

Poc després, la Clara es va posar malalta. Una infecció de la pleura la va tenir més d'un any al llit, fent repòs. No obstant això, no va deixar de supervisar tot el que fèiem el Joan i jo. Cada dia l'anàvem a veure a la seva habitació i li parlàvem de com ens havia anat. Ella apuntava en una llibreta punts positius per tot allò que considerava bo i negatius per allò que no hauríem d'haver fet. En general, ens portàvem bé. Ens convenia mantenir un saldo positiu de punts per tenir permís, després, per fer allò que ens feia il·lusió: anar a les fires de Girona, a veure *Els Pastorets* o d'excursió amb el grup de catecisme.

La Clara, però, no només ens controlava. També ens explicava històries abans d'anar a dormir, després d'haver passat el rosari tots tres. La d'en Joan Dimoni va ser la que va durar més, gairebé tant com la seva malaltia.

Quan es va recuperar, vam celebrar una missa d'agraïment. Va ser a la sala gran de Can Palau, un privilegi que el rector de la parròquia, Mn. Xuclà, va aconseguir del bisbat. Tots els germans vam fer-hi

cap. A l'hora de la consagració, vam sentir soroll al pis de baix.

—Ei, que no hi ha ningú en aquesta casa?

Era la Carmeta, que venia sovint a Can Palau a ajudar a repassar roba. I és que aleshores, a casa, la porta era sempre oberta per a tothom.

L'any 1952 van ordenar de sacerdot el meu germà Àngel, al Congrés Eucarístic de Barcelona. Era el 31 de maig, per la Pasqua de Pentecosta. Quinze dies més tard celebrava la seva primera missa cantada. Va ser una festa molt especial per a la família. Van apadrinar-lo Joan Batan i Assumpció Fraser d'Aiguaviva, que van regalar-li un calze. Mn. Joan Maragall, canonge de la catedral de Girona, va glossar les excel·lències del sacerdoti.

De seminarista a aprenent de forner

Aquell mateix estiu vaig estar preparant l'examen d'accés al Seminari Conciliar de Girona. El vaig fer el setembre i el primer d'octubre començava els estudis de capellà.

—Surt un Fusté i n'entra un altre, van dir els superiors del seminari.

Vaig passar tres anys al seminari. Hi vaig rebre una bona formació, però allò no era per a mi. Anava superant les assignatures més o menys bé, excepte el llatí i el castellà, que se'm resistien. Allò no era el meu destí, ho vaig veure de seguida: viure internat i anar a casa només per Nadal, Pasqua i vacances.

L'estiu del 1955 em van quedar unes quantes assignatures per recuperar el mes de setembre. Vaig anar a trobar el meu germà Àngel, que feia de professor al Colell. Ell ja estava al corrent del meu baix rendiment en els estudis. Jo li vaig dir que allò de viure internat no era per a mi, que no em veia fent de capellà. No feia ni quatre dies d'aquesta conversa que l'Amadeu Arderiu, de Can Sabrià, un forner del poble, va venir a casa a proposar-me que fes d'aprenent amb ell. No m'ho vaig pensar dues vegades. Vaig començar a treballar al forn als quinze anys i vaig estar-hi fins als vint-i-un. Feia una fornada cada dia, excepte els dimecres i dissabtes, que en feia tres. Treballava de nits i tenia totes les tardes lliures. Amb les primeres setmanades, de 75 pessetes, vaig reunir-ne fins a 1.500 per comprar-me la meva primera bicicleta nova, una BH.

Per Nadal, al forn, instal·làvem un pessebre que era l'admiració de tota la vila. Un any vaig construir una cova i, passades les festes, vaig desar-la a les golfes. L'any següent, quan vam anar a buscar-la, s'hi ha-

vien fet teranyines. Ens hi agradaven i les hi vam deixar i vam fer ben fet, perquè ens van permetre guanyar el primer premi del concurs de pessebres.

La feina al forn em va permetre conèixer el Josep Casadellà, agent comercial de la fàbrica de galetes Graupere, de la Bisbal. Vaig començar a ajudar-lo a les estones lliures. Aprofitava les tardes per visitar comerços i demanar-los si els feia falta res. Quan arribaven les comandes, les repartia amb la bicicleta i un remolc. Tot el poble em coneixia, i jo, és clar, també coneixia tothom.

Estirava al màxim tot el meu temps. A més de fer de forner i d'ajudar en la distribució de galetes, també ajudava, un parell de tardes a la setmana, un corresponsal de banca, el Tomàs Grau, conegut com el «Tomàs de la Trompeta» perquè tocava aquest instrument amb la cobla La Selvatana.

Sardanes, excursions

Va ser aquells dies que vaig aprendre a ballar sardanes, una afició que m'ha acompanyat la resta de la meua vida. També m'agradava sortir a caminar i per això, amb altres companys, vam fundar la Colla Excursionista Cassanenca (la CEC). A l'inici, vaig ser-ne el tresorer. I encara afegiria una tercera passió: la música. Sempre m'ha agradat cantar, sobretot en

grup. Al llarg de la meua vida he cantat en cors, i amb la colla quan sortíem d'excursió, i he fet d'animador de cants a l'església. Tot i que no he estudiat mai música, em defenso prou bé tocant l'harmònica, un instrument ideal per emportar-te'l i fer música on sigui.

De jove, era el cul del Jaumet. A l'estiu, que la bonança convidava a allargar el dia, a vegades llogàvem patins amb uns amics i jugàvem a la serp. Encara recordo el dia que era l'últim de la tirallonga i vaig travessar una porta de l'embranchida. Cap al tard, assajava amb el cor de La Salle, que dirigia el germà Carles, substituït al cap d'algun temps per Modest Puig i, més tard, per Josep Coll. Si no, cantava amb el de la capella. La mare sempre m'esperava amb el sopar a taula.

Arribava a casa pels volts de les 11 de la nit. Un dia, però, feien sardanes a Caldes de Malavella. M'hi vaig arribar amb la bicicleta i no vaig tornar fins passada la una de la matinada. Vaig trobar la porta de casa tancada amb la balda passada i la mare fent el sord, amb ganes de donar-me un bon escarment. Per sort, feia calor i les finestres de les habitacions eren totes obertes i, grim pant per la façana, vaig poder entrar a casa per una d'elles.

Any rere any, tots esperàvem il·lusionats la Festa Major i, de manera molt especial, la ballada de sarda-

nes amb tres cobles. La del 1959 va ser especialment sonada a Cassà de la Selva, un no parar d'estrenes. Per la Festa Major de la vila van inaugurar la font d'aigua de la plaça de la Coma i també els gegants egipcis. L'altar major de l'església, d'estil barroc, que havia estat destruït el 25 de juliol de 1936, va ser reconstruït. Va sonar per primera vegada la sardana «La vila de Cassà».

No només esperàvem la Festa Major de Cassà. Amb els meus companys Lluís Cantalusella i Joaquim Esgleies seguíem festes i aplecs de tots els pobles dels voltants, amunt i avall amb la bicicleta. Si era massa lluny, organitzàvem una sortida amb autocar. També érem els principals promotors de les activitats amb la colla excursionista. Havíem resseguit totes les Gavarres a peu. Quan volíem anar més lluny, buscàvem destins com la Mare de Déu del Mont, Maçanet de Cabrenys o Núria.

El primer amor i la mili

En una de les sortides amb la coral de La Salle vaig conèixer qui seria el meu primer amor. Un amor breu que no va durar més de tres o quatre mesos. Havíem anat a cantar una sarsuela a Espolla, a l'Empordà, i vam trobar-nos amb una colla de noies, una mica més grans que nosaltres. N'hi va haver una que em va

tocar el cor. Li vaig escriure unes quantes cartes fins que, per Reis, vam decidir llogar un taxi amb el Lluís Cantalusella per dur-li una imatge d'un nen Jesús. El viatge ens va costar 70 pessetes. Tota una fortuna malaguanyada, perquè, en arribar, vam trobar-la ballant ben arrambada amb un altre jove. Era la Festa Major de Rabós i era obvi que no tenia cap sentiment per a mi. Vam tornar cap a casa amb la cua entre cames, disposats, però, a passar pàgina.

Treballant i aprofitant tant com podia el temps lliure per fer allò que m'agradava, em vaig plantar als vint-i-un anys, gairebé sense adonar-me'n. Aquell any van quintar-me. Com que era de família nombrosa i tres dels meus germans ja havien servit a l'exèrcit, tenia dret a escollir destí. Vaig triar anar a Figueres, al castell de Sant Ferran, passant abans pel campament de Sant Climent Sescebes. Només d'arribar, van fer-me la primera quintada: em van proposar de ser assistent d'un caporal primer, una categoria insignificant dins de la jerarquia militar que, òbviament, no disposava de cap mena d'assistència. Hi vaig caure de quatre potes.

Els mesos d'instrucció al campament van ser molt durs. No m'agradava gens anar al camp de tir. No feia mai diana. Tot i això, van passar ràpid. I, sempre que podíem, aprofitàvem per desconnectar d'aquella disciplina. Com quan ens vam escapar per anar a ba-

llar sardanes a la Rambla de Monturiol, bo i saltant els murs del castell amb un company, el Miquel Comas, de Tona, veterà i assistent del capità de la companyia. Acabada la instrucció, em vaig quedar amb un destacament al mateix campament, fent d'assistent del capità, que era cassanenc i va col·locar tots els del poble en un bon lloc.

UNA NOVA CIUTAT, UNA NOVA FAMÍLIA

Vaig passar catorze mesos fent el servei militar, sense fer ni una guàrdia ni un relleu. A més, hi vaig arribar amb 2.500 pessetes i en vaig tornar amb 3.000. La meva funció d'assistent del capità em deixava moltes estones lliures, que aprofitava per ajudar a despatxar a la barra d'un bar del poble i a fer cobretaules de seda de diferents formes, que venia als nous reclutes.

En llicenciar-me, vaig passar uns pocs dies per casa abans de marxar cap a Calonge, on em van llogar de mossò a Can Carreras, una panificadora. Era l'any 1962. Em vaig comprar una moto Peugeot, que em va permetre resseguir tots els racons de la Costa Brava. Durant la temporada turística treballava de valent, però aprofitava totes les estones lliures per sortir amb el Joan Sala, un company també forner. Moltes vegades, en sortir del forn, ens n'anàvem directament a la platja de Sant Antoni de Calonge. Baixàvem amb la moto fins que quedava travada a la sorra, i d'allà directament al mar.

Cobrava una setmanada de 500 pessetes, amb totes les despeses d'allotjament i manutenció a càrrec de l'empresa. Tanmateix, ben aviat vam començar a

adonar-nos que no eren unes bones condicions. Treballàvem molt i cobràvem molt poc, en comparació.

Aquell hivern va fer una nevada espectacular, la del segle en van dir. Van tallar el corrent elèctric i vam haver de pastar la farina a mà, talment com ho feien els meus pares durant la postguerra. Va ser aquell mateix hivern que la meva germana Teresita va fer els vots perpetus com a monja vedruna a la parròquia de Palamós. Va ser un gran dia. Vam poder retrobar-nos tots els germans Fusté, que, en anar-nos fent grans, ens havíem escampat per aquí i per allà.

Conèixer la Isabel

En arribar l'estiu de 1963 vaig deixar Calonge i vaig anar a treballar amb un altre forner a Palafrugell, a Can Bussot. Em van doblar el salari, tot i que m'havia d'espavilar per l'allotjament i els àpats. Com la majoria de comerços de la Costa Brava, treballàvem sobretot durant la temporada turística. Les nostres vacances eren a l'hivern, quan la feina baixava. Va ser un d'aquells estius que havien de venir que vaig declarar-me a la Isabel, la que pocs anys després seria la meva dona.

L'Isidre Gamisans, el pare de la Isabel, i el Joan Cubarsi, germà de la meva cunyada Conxita, van fer el servei militar junts, a Madrid. Entre tots dos va

sorgir una amistat profunda que van conservar en tornar cadascú a casa seva: l'un a Manresa, l'altre a Aiguaviva. Passaren els anys i quintaren el meu germà Enric, que va anar a servir a Berga. La Conxita, casada amb el meu germà Joaquim, va posar-lo en contacte amb la família Gamisans de Manresa. L'Isidre era maquinista dels Ferrocarrils Catalans i feia el trajecte des de la capital del Bages fins a Guardiola de Berguedà, passant per Berga. En aquells moments era bo tenir algú proper a qui recórrer quan eres lluny de casa. Els llaços entre les nostres famílies s'estrenyien una mica més.

Aquests petits vincles van facilitar que alguns estius la família completa vingués a passar les vacances a Can Palau: l'Isidre amb la seva dona, l'Assumpció, i les seves dues filles, la Isabel i la Glòria. Com que arribaven al temps de batre, més d'un cop s'hi havien afegit a ajudar. La primera ocasió que van venir, la Isabel no tenia més de nou o deu anys; la segona, però, ja era una noia de quinze o setze.

Em va robar el cor, tot i que no li ho diguéis oberlament. En aquells moments tenia altres amigues, amb qui em relacionava per carta, una als Hostalets d'en Bas i una altra a l'Escala. La primavera del 1963 van proclamar Manresa Ciutat Pubilla de la Sardana. Les sardanes era una afició que compartíem tots dos i no vaig poder estar-me d'escriure-li per felicitar-la per

aquesta bona notícia per a la seva ciutat. Ella em va respondre amb un munt de cartes on m'enviava informació dels diferents actes d'aquest esdeveniment. Jo, al meu torn, li feia arribar també totes les convocatòries d'aplects que se celebraven pel cantó de Girona. Vam acabar escrivint-nos un parell de cops per setmana.

Un estiu, quan ja treballava a Palafrugell, vaig fer gestions per trobar allotjament perquè la família Gamisans vingués a passar unes vacances a la Costa Brava. Es van instal·lar a Can Plaja, just davant de Can Pere Moro, el lloc on jo anava a dinar i sopar cada dia. Va ser llavors que vaig demanar-li de ser la meua promesa.

I van començar les escapades cap a Manresa. Agafava una moto petita i la deixava a l'estació de Caldes de Malavella. I des d'allà fins a Montcada i Reixac, a vegades fent transbordament a Granollers, per canviar de línia fins a Manresa. La Isabel em venia a esperar a l'estació.

En una d'aquestes trobades ella em va regalar un mètode per aprendre a conduir. I, la tardor de 1964, començava a estudiar per aconseguir el permís. Vaig examinar-me aquell mateix desembre, amb un 600. Vaig aprovar a la primera! Ja podia portar cotxe i moto. Vaig regalar una coca de forner al meu instructor per agrair-li la paciència.

Per Reis, em vaig comprar una vespa 160 i hi vaig fer pintar una senyera al davant. Es veia d'una hora lluny. En plena dictadura, la policia em mirava més aviat malament i el meu germà Àngel sovint em deia que me la jugava, però jo la lluïa amb orgull.

Amb carnet i moto acabats d'estrenar, vaig deixar el tren i vaig començar a fer els trajectes cap a Manresa motoritzat. Hi anava cada quinze dies, menys els mesos d'estiu, que era temporada alta i treballàvem de valent. Pujava i baixava dos colls de muntanya: el de Santa Coloma de Farners per Sant Hilari i el de la Pollosa a Collsuspina: 200 quilòmetres per estar una estona amb la meva xicota.

Començar de nou a Manresa

Van ser dos anys d'anar i venir setmana sí setmana no. Fins al juny de 1966, que vaig decidir deixar el forn de Palafrugell. Era un dia de Corpus. Al matí, quan el repartidor va tornar de dur el pa dels càmpings i hotels de la zona, em va dir que calia fer una nova fornada perquè s'havia esgotat. Era un dia festiu i ja havia acabat la jornada. Estava rendit i vaig dir-li que no. Vam acabar davant de l'amo. Vaig presentar la meva renúncia. No volia treballar més en aquelles condicions.

Aquell mateix dia em vaig presentar a Manresa. Vaig buscar una feina de forner a la meva nova ciutat

i, ben aviat, vaig començar a treballar a Cal Pla. Treballava de les 12 de la nit fins a les 8 del matí. Dormia una estona i, a migdia, anava a recollir la Isabel a la fàbrica. Llavors feia de teixidora a Cal Sampere. Dinàvem junts.

En tres mesos vam preparar el nostre casament. Vam triar el 12 d'octubre de 1966, per la Mare de Déu del Pilar, perquè era un dia avinent per a dues persones molt importants per a nosaltres. D'una banda, com que era un festiu que no era de precepte per a l'Església, permetia que el meu germà Àngel, que ja exercia de capellà, pogués celebrar la missa. D'altra banda, l'Isidre, el meu sogre, era ferroviari dels Ferrocarrils Catalans, i aleshores només tenia quatre dies festius al mes, s'escaiguessin com s'escaiguessin: l'1, el 12, el 13 i el 24.

La cerimònia va ser a la Cova de Sant Ignasi. El meu germà gran, Joaquim, va ocupar el lloc del meu pare. També va venir el meu padrí, Lluís Ferrer. El convit va ser a l'hostal La Gàbia, al passeig de Pere III. Va ser una festa senzilla, sense ostentació, però amb un munt de gent que ens estimava i que va voler compartir amb nosaltres aquell dia tan especial.

Vam marxar de viatge de nuvis. La primera parada va ser a Lleida, on vam aprofitar per veure la Seu Vella. A Saragossa ens vam allotjar en un hotel que era just al davant de la plaça del Pilar, des d'on vam po-

der veure el festival de jotes aragoneses, compartint balcó amb una altra parella acabada de casar, de Vila-real. També vam anar d'excursió al monestir de Piedra. La parada següent va ser Tarragona. Vam llogar una habitació del pis desè o dotzè d'un hotel que semblava un gratacels. Teníem una vista excel·lent sobre les runes romanes, la catedral i el seu entorn. Més endavant vam anar a Barcelona a visitar el Barri Gòtic i a Sant Climent Sescebes, per recordar els llocs on havia fet el servei militar.

A Figueres, mentre érem a l'administració per agafar l'autobús per anar a Peralada a veure el meu germà Lluís, una dona no ens treia l'ull de sobre, tant a la Isabel com a mi. Vaig fer veure que no la coneixia i no va ser fins al cap d'una estona que vaig explicar a la meua dona qui era: la noia que, deu anys abans, m'havia trencat el cor...

La darrera etapa va ser Banyoles, coincidint amb la Festa Major i amb un programa de celebració farcit de ballades i concerts de sardanes. Ens allotjàvem en un hotel a la plaça d'Espanya, el punt neuràlgic de la festa local. Teníem just sota el balcó una de les quatre cobles que tocaven diàriament. Totes de primera línia. Va ser una bona manera d'acabar el viatge de noces: compartint a tota hora la nostra afició comuna, les sardanes.

Tirar endavant una nova família

Una mala notícia ens esperava en tornar: un dels forns Pla, on havia començat a treballar uns mesos abans, havia patit un incendi. En quedar-se amb un establiment menys, ja no comptaven amb mi i, com que encara no tenia contracte fix, em vaig quedar a l'atur.

Sense feina, lluny de la meva família i amb una de nova tot just creada, la situació no era per llançar coets. Malgrat tot, amb el suport de la Isabel i els seus pares em vaig sobreposar. El meu sogre, Isidre, feia hores en un molí de farina, propietat de Frederic Monserrat. En aquells moments estaven fent un canvi d'activitat, de la mà de Joan Casas. Muntaven una empresa del sector químic: Tequisur (Tècnica Química de la Superfície). Vaig començar a treballar amb ells la tardor del 1966, i el gener de 1967 ja m'incorporaven com a fix de plantilla.

Feia 48 hores setmanals i cobrava una mesada de 1.000 pessetes, que completava amb el que em pagaven per les hores extres que pogués fer, a 20 pessetes cada una. Era una feina ben diferent del meu ofici, que enyorava. Per això, al cap d'uns mesos, vaig tornar a fer de forner, ajudant els caps de setmana a Can Joan de la Son. El forn, situat a la part baixa del carrer d'Urgell, era molt conegut per les seves coques

d'ou. N'hi vaig arribar a fer un munt. Hi vaig treballar fins que va morir l'amo i els hereus es van traspasar el negoci. Però vaig continuar fent de forner els divendres a la nit, ara a Cal Berenguer. En aquest forn, del carrer del Cos, hi vaig treballar vint-i-cinc anys.

El 31 de juliol del 1967 va néixer l'Àngels, la meua primera filla. Em va semblar tota una revelació que nasqués precisament el dia de Sant Ignasi, després d'haver-me casat a la Cova, on el sant havia escrit els seus exercicis. Quinze mesos més tard, tornàvem a ampliar la família: el 9 de novembre de 1968 naixia la Montserrat.

Aixecar una empresa des dels fonaments, literalment

Tequisur creixia en tots els sentits. Ampliava la seva activitat i, al mateix temps, ampliava les seves instal·lacions. Els treballadors ens ocupàvem tant de la producció com, en les hores mortes, d'anar aixecant l'edifici, pis rere pis. Vam construir cinc pisos, des dels fonaments fins a la coberta. Fèiem servir un muntacàrregues per pujar els materials de construcció i baixar els productes elaborats a pla de carrer.

—Amunt —dèiem quan el teníem carregat.

I era el senyal perquè, des de dalt, fessin pujar la mercaderia. En una ocasió jo era a baix, carregant, i a dalt hi havia un company ja gran i una mica sord, el Ramon.

—Amunt! —vaig cridar, com sempre.

—Què vols? —em va respondre.

—Amunt! —vaig repetir.

—Sí, sí, què vols? —insistia ell.

—*Ramon* no, *amunt!*

La confusió es va convertir en una anècdota d'aquella època, en què tan aviat omplíem un bidó de sabó per rentar plats com posàvem totxos per aixecar una paret.

El cert és que el sistema del muntacàrregues no era gens eficaç ni tampoc segur. Més d'una vegada havíem estat al límit de la intoxicació quan s'havia abocat, en el pujar i baixar, alguna bombona d'amoníac o de sulfumant.

L'encarregat de la fàbrica era el Manel. Estava molt empremtat i cofoi del seu càrrec i no s'estava de fer-nos-ho saber a tots.

—No creguis que seràs mai res. Sempre seràs un manat, tu —em va dir en una ocasió en què vaig interessar-me per la gamma de productes i per les seves composicions.

Amb tot, a còpia d'anys, vaig anar aprenent un munt de coses sobre els diferents processos i productes que fèiem a l'empresa. El Manel estava, sobretot, per acompanyar l'amo, el Sr. Casas, cap aquí i cap allà, i cada cop era menys a la fàbrica. Per això van comptar amb mi per a la producció de productes una mica especials, com ara mordents, dissolvents i desengreixants i, de manera especial, el clorur de zinc. Calia seguir un procés delicat d'atacament de les terres de zinc amb àcid clorhídric per neutralitzar-lo. El dúiem a terme en un casalot als afores de Manresa, al terme de Sant Salvador de Guardiola, en un lloc que en dèiem «les ruïnes», nom que descrivia prou fidelment l'estat d'abandonament en què es trobava. Després carregàvem el resultat d'aquest procés en bombones i finalitzàvem el tractament a la fàbrica.

Durant més de vint anys vaig ocupar-me de la producció del clorur de zinc: anant amunt i avall cap a les ruïnes, descarregant cubes de terres i salfumat i carregant camions de bidons de producte neutralitzat. Era una responsabilitat delicada i perillosa. En una ocasió, els gasos acumulats van explotar. El soroll va ser tan eixordador que no vaig quedar sord de miracle. La tapa del dipòsit d'atacament, d'entre tres i quatre metres de diàmetre, va saltar pels aires. Van trobar-ne trossos fins a cent metres a la rodona.

Al cap d'un quant temps, el creixement de l'activitat de l'empresa va fer necessari ampliar les instal·lacions. Van condicionar una vella nau tèxtil, els Tubots. Hi produïem i emmagatzemàvem bidons de detergent. Un cap de setmana se'n va rebentar un d'una remesa deficient. Es va filtrar el contingut fins a una sèquia que servia de desguàs. En poca estona, va anar creixent l'escuma fins a fer una muntanya de dimensions espectaculars. Jo em trobava a la Plana de l'Om, on celebràvem una ballada de sardanes amb la cobla La Principal de la Bisbal. Va venir a buscar-me la policia perquè obrís la nau. Hi vam estar treballant tota la nit, fins a neutralitzar el sabó amb un dissolvent. Em pensava que tot seguit se m'endurien al calabós, però afortunadament la situació no va anar a més.

Treballar entre productes químics em va ocasionar més d'un ensurt. Un dels més sonats va ser mentre treballava en l'oxidació i decantació del zinc. Abocàvem els productes per a la reacció amb unes barques i, una vegada, se'n va desprendre una. Vaig quedar amarat de líquids corrosius. Sort d'una dutxa d'aigua a temps per evitar les cremades. Qui més qui menys, entre els que treballàvem a Tequisur, havia viscut una d'aquestes experiències, començant per l'amo, el Sr. Casas, que va canviar tota la pell de la cara després d'un experiment al laboratori que va acabar amb una explosió.

Caminar per estimar el país

M'agradava caminar. Era una manera de conèixer millor el meu país i estimar-lo més. Amb el Centre Excursionista de Cassà havia recorregut molts indrets de les comarques gironines. En arribar a Manresa, un dels propietaris de Tequisur, el Frederic Monserrat, em va convidar a descobrir nous paisatges. Va ser una manera d'arrelar-me a la meva nova llar. Vam fer diferents sortides a Montserrat, a la Mola i el Montcau, al Pedraforca, a la serra d'Ensija.

Amb tot, la caminada que em va colpir més va ser la travessa del Cadí. Hi vam anar amb el Frederic, el seu fill i la seva jove. Tots quatre vam marxar cap a Bagà amb dos cotxes. En vam deixar un allà i vam anar amb l'altre fins a Josa de Cadí, on vam fer nit. L'endemà vam pujar per la canal Baridana fins al punt més alt de la serra, i des d'allà vam carenejar durant catorze hores fins a arribar al coll de Pal. Vam fer nit al refugi de Sant Jordi. L'endemà baixàvem fins a Bagà, on teníem un dels cotxes i vam anar a recupear el segon a Josa. Va ser una caminada molt exigent però vaig quedar encantat de les vistes, tant del cantó de la Cerdanya com del Berguedà.

A més de sortir de tant en tant amb el Frederic, també feia sortides amb la família. El dia de Sant Esteve de 1971, com cada any, em vaig afegir a la tradi-

ció d'anar a pujar el Collbaix a veure el pessebre que hi instal·la el Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Vam sortir de Manresa amb motos i cotxes per arribar fins al peu: la meva cunyada, la Glòria i la Isabel anaven amb el cotxe amb les meves dues filles, l'Àngels i la Montserrat, que encara eren petites. El Jordi Padró, el xicot de la Glòria; el Lluís Sánchez, un amic seu, i jo anàvem, tots tres, amb una moto cada un. Aquella nit havia plogut molt i el terra estava relliscós, ple de fang. Vam decidir no pujar i vam recular. De tornada, vaig perdre el control de la moto i vaig caure. No duia casc. Aleshores no era obligatori i gairebé ningú no en duia. Vaig picar amb el cap a terra i vaig perdre el coneixement.

Amb el cotxe em van dur al Centre Hospitalari de Manresa, on em van atendre. Tenia l'occipital trencat i una hemorràgia interna. Durant molts dies vaig estar desvariejant. Fins i tot va venir el meu germà Àngel per donar-me l'extremunció, tan al límit van veure'm. Després de més d'un mes hospitalitzat, vaig poder tornar a casa.

LA PARRÒQUIA I LES SARDANES PER FER NOVES ARRELS

La Meritxell, la meva tercera filla, va néixer el 21 de novembre de 1972. No l'esperàvem, però l'esdeveniment ens va fer molt feliços. El meu germà Lluís i la meva cunyada Glòria van apadrinar-la en el seu bateig, a l'església de la Mare de Déu de la Mercè, «la dels Frares», que en dèiem. Les altres dues filles les havíem batejat a l'església de Crist Rei, quan mossèn Jaume Camprodon, que després va ser bisbe de Girona, n'era el rector.

Feia un parell d'anys que «els Frares» havia passat a ser parròquia, i durant molt de temps va influir intensament en la nostra família. Des del principi vaig col·laborar-hi com a lector i animador de cants a les celebracions litúrgiques, la Isabel hi feia de mestra de catequesi i les nostres tres filles hi van fer la formació per a la primera comunió i van participar des del primer dia a les activitats del MIJAC, primer com a nenes i més tard com a monitores.

Totes tres van anar a la guarderia de les germanes del Sagrat Cor que hi havia al carrer Santa Maria. «Les Cuques», en deien. En fer-se grans, van anar a

l'escola pública del barri, el col·legi Renaixença, que en aquell moment portava el nom de Generalísimo Franco. La Isabel va deixar la fàbrica per fer-se càrrec de la llar i les nenes. Jo treballava molt per portar diners a casa.

Amb la Isabel vam prendre part en la creació de l'associació de pares i mares de l'escola, alhora que participàvem activament en el grup de pares de la parròquia. Amb aquests organitzàvem cada any una trobada a final de curs, en una de les quals la Meritxell va fer la primera comunió. Va ser en plena natura, a Can Vila d'Artés, amb una cerimònia presidida pel frare Pere Cardona.

En aquells temps, encara vivia la meva mare. De tant en tant anàvem a visitar-la, a ella i a la resta de la meva família, escampada per les comarques de Girona, sobretot a Cassà de la Selva, però també en altres llocs. A l'estiu, alguna vegada ens apropàvem a la Costa Brava. Agafàvem el tren de la RENFE fins a Terrassa, canviàvem de tren per arribar fins a Montcada i Reixac i després fins a Granollers per baixar, finalment, a Caldes de Malavella. El viatge s'allargava a vegades fins a quatre hores. Era tota una aventura!

L'octubre de 1976 la Isabel i jo vam voler celebrar els deu anys de casats amb un viatge. No teníem gaires diners i anar pel món cinc de colla era una despesa important. Ella, però, estava decidida a marxar i va infor-

mar-se al sindicat, on oferien estades per a treballadors en destins turístics fora de temporada. Així, per un cost assequible, tota la família vam poder passar quinze dies en un hotel de Mallorca, a Cala Ratjada. Va ser la primera vegada que agafàvem un avió. No em va fer gaire gràcia, tot s'ha de dir. Això de volar m'incomodava molt, i encara ho fa ara. Em sento molt encongit en el seient d'un avió, on, d'altra banda, no tens la distracció de les vistes com en un autocar.

A Mallorca vam aprofitar per fer un munt d'excursions. Normalment ens apuntàvem a les sortides que organitzava el mateix hotel. Un dia, però, vaig animar-me a llogar un cotxe. No havia conduït més des que m'havia tret el carnet de conduir, perquè sempre anava amb la meva vespa. Però vaig decidir llançar-me. Vaig agafar un 600 i tots cinc vam anar fins al cap de Formentor i a Sant Salvador de Felanitx.

Amb tot, de totes les vacances que vam fer mentre les nostres filles eren petites, recordo especialment les de l'estiu de 1981. La Isabel i jo vam anar d'intendents a les colònies del MIJAC Mercè. Hi eren totes tres... i un munt de canalla i adolescents més, a més dels monitors. Era a la casa de colònies Les Arçoles, a Beget, un bonic poble de la Garrotxa. Al vespre, sota el cel estrellat, tot el grup feia valoració de com havia anat el dia. Eren moments molt especials, viscuts amb molta intensitat.

Escapades a Sant Mateu

Anàvem sovint a Sant Mateu de Bages, gairebé cada cap de setmana, a la casa de pagès que hi tenia Joan Padró, el sogre de la meva cunyada, la Glòria. Amb el Jordi Padró, el seu marit; el Joan, el pare d'aquest, i l'avi Isidre jugàvem sovint al *cinquillo* o al dòmino. A vegades, també s'hi afegia la canalla. Començàvem al capvespre, després de sortir de la piscina, i a vegades se'ns hi feia de nit.

Vam construir la piscina a finals dels anys setanta. Vam fer un forat en un tros del terreny proper a la casa, i en poc més d'un any va estar enllestida. Hi vam treballar el Joan, l'avi Isidre, el Jordi, el Joan Alegret —que aleshores compartia una part de la propietat de la casa i el terreny amb el Joan— i jo. La inauguració va ser sonada, anticipant algunes revetlles també espectaculars que acolliria durant força estius. Les meves tres filles (l'Àngels, la Montserrat i la Meritxell) hi van aprendre a nedar. També el meu nebot, el Llorenç, el fill del Jordi i la Glòria. Durant molts anys va ser un lloc de trobada familiar, d'esbarjo enmig de la natura.

Poc abans, en un tros de terreny de darrere la casa, vam plantar uns quants alls. Allò va ser l'embrió d'un hort que va arribar a ocupar dues parcel·les, a banda i banda del camí que portava a la piscina. Els dos avis,

el Joan i l'Isidre, van cuidar-lo durant molts anys. A l'estiu, era com un jardí. Hi creixia verdura de tota mena, però en destacaven els tomàquets. N'hi havia per dar i per vendre, grossos i gustosos. En menjàvem tota la família i encara en quedaven un munt que acabaven en un pot de conserva per fer sofregits a l'hivern... Jo m'hi havia fet un fart de lligar tomaqueres!

La casa de Sant Mateu en tenia dues més d'adossades, en estat de ruïna. La situació donava peu a inventar un munt d'històries, històries que no em vaig estar d'explicar a la canalla. Les meves filles, una mica crescudes, no en feien gaire cas, però sí que vaig desvetllar la curiositat del meu nebot, el Llorenç. Li vaig suggerir que potser sota la runa, enterrada, hi havia una gerra plena de monedes. Ell dubtava, però al final va decidir que «allò de la gerra no era veritat». Durant molt de temps va ser com un joc. Jo només li havia de dir «I la gerra?» i ell responia «No és veritat».

El Llorenç, en els seus jocs, sempre va ser una mica eixelebrat. També era molt manetes. A Sant Mateu podia donar ales a la seva imaginació i al seu enginy. En una ocasió va construir un tren amb una carreta feta amb una caixa i un parell de barres de ferro que feien de rails. M'hi va convidar a pujar. Un cop a dalt, li va sortir la vena de cap de trons i va creuar les dues guies que conduïen la carreta. En arribar a l'encreuament, vaig saltar enlaire.

La fascinació per Montserrat

La muntanya de Montserrat sempre m'ha fascinat. El seu perfil tan característic la fa única. Per als que viuen a Manresa és un referent per situar-se sobre el terreny, sobretot per identificar on és el sud. També és la presència que et recorda que ja tornes a ser a casa, després d'haver estat fora. Tant se val si són dies, setmanes o, simplement, unes hores.

M'he passat moltes hores admirant-les, i això m'ha permès conèixer-ne bé els cims i la disposició. Sempre que n'he tingut ocasió, m'ha agradat reproduir-les. Amb sorra, a la platja, com l'estiu de 1973 a Salou. O amb guix, fent de maqueta per a alguns dels pessebres que, sens falta, muntava cada any al menjador de casa.

A Montserrat hi he fet algunes de les caminades més boniques que recordo, però també hi vaig viure una de les experiències més dures. Va ser el 1982, durant la visita del papa Joan Pau II. Va generar molta expectació i l'organització va distribuir les arribades i sortides en funció del lloc de procedència. Jo hi vaig anar amb gent de la parròquia. Com que érem del Bages, havíem d'arribar dels primers, de matinada, situar-nos en un punt de la plaça i no moure'ns-en fins al final. Vam ser els darrers a marxar. Vaig estar palplantat en aquella plaça tot el dia sota una pluja torrencial. Va ser un dia molt dur, espantós.

El fill que no va arribar a néixer

El 1984 la Isabel va tornar a quedar embarassada. Estava de pocs mesos quan l'Àngels va marxar de viatge de final de curs cap a Andalusia. El primer dia feien parada a Madrid, on havien de trobar-se amb un altre grup del mateix institut que anava cap a Portugal. Era un divendres a la nit i jo treballava al forn de Cal Berenguer. Escoltava les notícies. Tot d'una vaig sentir que un grup d'estudiants de l'Institut Lluís de Peguera de Manresa que viatjava cap a Madrid havia tingut un accident a l'alçada de Calataiud. Hi havia molts ferits i alguns morts.

Vaig trucar a la Isabel a casa. Ens vam quedar molt amoïnats. Vam estar moltes hores sense saber què havia passat. La centraleta telefònica de l'hotel estava col·lapsada i no hi havia manera de saber si l'autocar accidentat era el de la nostra filla. No va ser fins a mig matí de l'endemà que vam poder parlar amb ella, que, per sort, estava perfectament amb la resta del seu grup a l'hotel de Madrid. El grup que havia patit l'accident era el que anava a Portugal.

Van ser hores de molt patiment. Dissabte a la nit vam anar a buscar l'Àngels a l'institut. El seu viatge de final de curs havia durat tot just dos dies. De tornada a casa, la Isabel va patir una hemorràgia i va perdre la criatura.

Una Nova Crida per a les sardanes a Manresa

El 1977, Joan Ballús, Lluís Grifé, Pere Garriga, Pere Grifoll, Llorenç Ausàs, Joan Subirana i Mercè Perramon van decidir posar en marxa un grup de treball per organitzar sardanes periòdicament a Manresa. Fins aleshores, la seva presència al carrer era testimonial i només se'n podien ballar per les festes assenyalades. Ben aviat, ens hi vam afegir, a més de la Isabel i jo, Manel Iglésias, Montse Torra, Imma Torra, Antoni Sobrevals i M. Àngels Pujol. L'objectiu inicial era fer una ballada cada quinze dies a la Plana de l'Om.

Durant els primers deu anys, Nova Crida va funcionar com a col·lectiu informal emparat sota el paraigua de l'Agrupació Cultural del Bages. No va ser fins superada la primera dècada que en vam formalitzar la personalitat jurídica com a associació cultural. El primer president va ser Manel Iglésias. Amb ell vam fer un bon equip. Els dissabtes que hi havia ballada ens ocupàvem de deixar la Plana de l'Om a punt. Quan no n'hi havia, recorriem el centre de la ciutat visitant comerços i convidant-los a col·laborar econòmicament per dur sardanes als carrers de Manresa. Va ser una època intensa, en què Nova Crida va créixer en socis i també en activitat. Vam començar a fer concerts, alguns en format de cicle i tot. En vam fer a la Plana de l'Om i a l'auditori Sant Francesc, i anys

després també al claustre de Sant Ignasi. El Manel Iglésias, però, no va poder escoltar sardanes en aquest darrer espai. Va morir el febrer de 1989 d'una malaltia.

En aquells moments, molts dels promotors inicials de Nova Crida ja s'havien cansat o havien decidit dedicar els seus esforços a altres activitats. Després de la mort del Manel vaig posar-me al capdavant de l'entitat amb el Toni Sobrevals, que portava l'economia, i la Isabel, la meva esposa, que feia de secretària. Isidre Gamisans, el meu sogre, Francesca Codina, Josefina Ribot, Josep Bru, Loreto Luengo i Jaume Vives van formar part també, en diferents èpoques, de la junta directiva. Més de 500 persones van ser-ne sòcies durant els seus quaranta anys de vida. En els millors moments va tenir uns 300 socis actius.

Compartir passions en família

Des que eren ben petites, vaig voler compartir amb les meves filles dues de les meves passions: les sardanes i l'excursionisme. A la Isabel i a mi ens agradava aprofitar els diumenges per anar a aplecs, sovint els que teníem més a prop de casa, als pobles del Bages, però a vegades més lluny, cap al Vallès o el Maresme i també cap a les comarques de Girona. Hi anàvem tots cinc amb el tren o, més tard, amb els autocars que organitzava Nova Crida.

Vaig ensenyar a ballar sardanes a les meves filles, a la plaça, fent-les participar de la rotllana, entre la Isabel i jo. Sempre he pensat que una cosa és aprendre a fer els punts, els curts o els llargs, i una altra és agafar l'aire. L'aire de la sardana no s'aprèn. És una intuïció que t'arriba ballant. Volia que les meves filles sabessin ballar sardanes, que adquirissin aquesta intuïció. És un llegat important que no podia quedar-me per a mi sol. Cap de les tres no ha sortit sardanista, però em fa feliç quan, de tant en tant, ballen una sardana amb mi i ho fan bé, molt bé, com si ho haguessin fet sempre. Avui el meu neguit és saber si aquest llegat passarà, també, als meus nets.

Sortir a caminar i conèixer el meu país a peu ha estat una altra de les passions que he mirat de compartir amb la meva família. Així que les meves filles van ser una mica grans, vam començar a sortir a caminar: a Montserrat, a Núria, al Collbaix, al Montcau. A la tardor, també, aprofitàvem sovint per anar a buscar bolets. És una altra manera de caminar i de fer salut. A vegades anàvem tota la colla, amb els meus sogres i els meus cunyats, cap al Berguedà o cap al Solsonès. Més d'un cop, caminant, caminant, m'havia allunyat tant del punt de sortida que, per tornar, era ben bé com pujar una muntanya.

Un estiu de mitjan anys vuitanta vam anar a pujar el Penyes Altes, al Berguedà. Vam sortir el 14 d'agost

de Manresa: jo amb la moto i la Isabel i les meves filles amb l'autobús. Vam arribar a Bagà. Des d'allà, amb la moto, vaig anar fent viatges fins que tots vam ser a Gréixer, al refugi, on vam fer nit. L'endemà va fer un dels dies més calorosos que recordo, però malgrat tot vam pujar fins al cim on hi ha el punt on es troba la divisió de les províncies de Barcelona, Girona i Lleida i de les comarques del Berguedà i la Cerdanya. La vista era esplèndida, tot i la xafogor.

El descens va ser molt dur, sobretot perquè la Isabel tenia por de baixar per la tartera. A baix, a Gréixer, ens esperaven els meus sogres i la meva cunyada Glòria amb la seva família. Havíem quedat a les dues del migdia per dinar i celebrar el sant de la meva sogra, l'Assumpció. Jo m'afanyava per arribar a l'hora a baix, però, al mateix temps, la Isabel es quedava enre amb les meves filles, que l'ajudaven a avançar a poc a poc, desafiant el pànic. Tots cinc en guardem un record agredolç: la satisfacció d'haver fet cim junts i la decepció d'haver sucumbit a les presses, la calor i l'esgotament.

RODA EL MÓN I TORNA AL BORN

Al principi dels vuitanta vaig guanyar un concurs d'oïda musical d'un programa de sardanes de Catalunya Ràdio. El premi era un viatge de cinc dies a Florència i Roma. Crec que va ser el meu primer viatge a l'estranger. El primer d'un munt que van venir després, la majoria seguint els aplecs internacionals que organitza anualment, des del 1987, la Comissió d'Aplecs de les Comarques Barcelonines. La primera edició va ser a Amsterdam.

En aquell viatge a Holanda ens va acompanyar l'Àngels. Ens va anar bé per fer-nos entendre en anglès en un país estranger, ja que no dúiem guia. Va ser especialment crític el dia que no trobàvem l'hotel. Quan encara no existien els GPS, i els mapes de paper no indicaven el lloc exacte on anaves, no tenies altra alternativa que demanar a la gent del país com arribar-hi. Ens vam perdre amb l'autocar, enmig de rètols amb noms de poblacions il·legibles i un territori sense referències físiques que et permetessin orientar-te: tant era mirar al nord, al sud, a dreta o a esquerra, tot era pla com la mà. Viatjàvem amb l'agència oficial de l'Aplec Internacional. L'experiència va

ser tan negativa que no hi vam tornar a confiar més. Des d'aleshores, vam encarregar l'organització del viatge anual de l'Aplec Internacional a una agència de Manresa.

Estiu rere estiu, amb l'excusa d'assistir a l'Aplec Internacional, vam recórrer mig Europa. Aprofitàvem per fer una breu estada a la ciutat que acollia l'esdeveniment i després fèiem una ruta per conèixer-ne d'altres. Al llarg dels anys hem visitat Amsterdam, París, Tolosa, Hannover, Brussel·les, Lausana, Florència, Pisa, Roma, Assís, Venècia, Innsbruck, Bordeus, Londres, Edimburg, Nàpols, Cracòvia, Budapest, Atenes, Oslo, Estocolm... A Siena vam poder veure, en la seva plaça plena de gom a gom, la cursa de cavalls entre els diferents bàndols que acabava a la catedral. Onejaven banderes i sonaven tambors per tot arreu. Era espectacular. Semblava que la nau central de l'església hagués de caure de tant soroll, tanta gent, tant moviment.

Còrsega i Sardenya, un viatge molt especial

El 1994 la setena edició de l'Aplec es va celebrar a Marsella. Aquell any no vam organitzar un viatge col·lectiu amb Nova Crida, com havíem fet els darrers anys i com continuaríem fent durant molts més. Vam assistir a la trobada amb dos matrimonis més, amics

nostres: el Joan Lívez i l'Aurèlia Pardo i el Ramon Pujolà i l'Encarnació Calsina; després, tots sis, vam embarcar-nos cap a Còrsega, primera escala abans d'anar fins a Sardenya. El nostre destí final era l'Alguer. Ens feia il·lusió conèixer aquesta població on encara es parla català.

Vam passar uns quants dies a Còrsega i, un cop al vaixell, per anar cap a Sardenya, vaig adonar-me que m'havia deixat els diners sobre el llit de l'habitació de l'hotel. Vam anar amb el Joan Lívez, que parlava bé el francès, a veure el capità per demanar-li que ens deixés trucar a l'hotel. Teníem l'esperança que el personal de neteja hagués trobat el sobre amb els diners. Hi havia unes 25.000 lires. Molts diners, llavors. Una bona part dels que necessitàvem per acabar de passar les vacances... Vam estar de sort de trobar gent honrada i noble. Un mes després rebíem a casa, per correu, l'import exacte del que havia deixat a l'habitació. Només es van quedar els diners per al segell.

Va ser una sortida molt accidentada: en arribar a Sardenya vam esperar un parell d'hores un autobús que no va arribar mai; l'Encarnació es va deixar la càmera fotogràfica dins d'un taxi i va perdre la bossa; a la Isabel no li funcionava la targeta de crèdit. Tots aquests incidents, però, van convertir-se en simples anècdotes d'una escapada amb amics que vam gaudir molt i molt.

Junts vam descobrir una illa meravellosa plena de gent atenta i acollidora com cap altra. Un dia, cansats de voltar, ens vam asseure davant de la porta d'un sastre, a l'Alguer. L'home ens va veure cansats i assedegats i ens va convidar a passar al seu negoci. A dins, mentre beviem una mica d'aigua, li vam explicar que érem catalans, que veníem de l'Aplec Internacional de Marsella. Li va semblar que tot allò que li explicàvem podia interessar molt a l'alcalde de la ciutat i ens va convidar a trobar-nos amb ell l'endemà.

Ens vam ben guarnir per a aquella reunió amb la primera autoritat del lloc. Vam anar a l'Ajuntament d'hora i ens vam esperar a l'entrada. Un home amb bicicleta se'ns va acostar.

—A qui espereu?

—Hem vingut a veure l'alcalde.

—Soc jo.

Ens vam posar a riure. Nosaltres tan empolainats i ell amb bicicleta. Amb el seu català de l'Alguer, vam estar parlant de l'aplec que cada any es feia a una ciutat europea diferent i li va agradar la idea.

—Potser així aconseguirem que les comunicacions entre la meua ciutat i Barcelona siguin més fluïdes. Ara, per anar-hi, he de volar primer a Roma i

tornar a sobrevolar Sardenya per anar en direcció a Catalunya.

Al cap de sis anys, el 2000, tornàvem a l'Alguer a celebrar-hi l'aplec internacional. En aquesta ocasió vam tornar a l'Ajuntament per a una recepció, ara sí, més formal que la primera. Jo hi anava en representació de la meva vila natal, Cassà de la Selva, que aquell any era ciutat pubilla de la sardana. Em van delegar aquest honor perquè ningú més no podia assistir-hi. Em va fer molta il·lusió. I és que en aquesta circumstància es reunien dues coses molt especials per a mi: la meva vila natal i la sardana. Després de més de dues dècades de viure a Manresa estava completament integrat a la vida de la meva ciutat, però continuava sentint-me molt cassanenc i, com a tal, enamorat de la dansa més catalana.

Més escapades per Europa

Voltant per Europa amb els autocars que organitzava Nova Crida per anar als aplecs internacionals, vam viure mil i una aventures. La Isabel i jo fèiem de responsables del grup, i sovint ens tocava fixar horaris i donar instruccions. Un estiu érem a Zuric a 30 graus. L'endemà havíem d'anar a pujar un dels cims més alts dels Alps, la Jungfrau. Vam advertir a tothom que el

clima allà era molt diferent del de la plana i que calia posar-se roba i calçat adequats per a la muntanya. El matí següent tothom duia roba d'abric menys jo, que em vaig oblidar les botes i anava amb sandàlies. Tot i haver recalcat que un cop a dalt les temperatures serien d'entre 5 i 6 graus sota zero, jo vaig fer la visita pelant-me de fred.

L'any que vam anar a Hongria i Àustria vam aprofitar per visitar el camp de concentració de Mauthausen, on havia estat deportat un dels socis de Nova Crida durant la Segona Guerra Mundial, el Jacint Carrió. Ell i la seva esposa, la Maria, ens van acompanyar en aquesta ocasió i ens van guiar pel recorregut dins del camp. Va ser un moment molt emotiu per fer memòria de la crueltat i l'horror que van patir els que hi van viure, sobreviure o morir.

En aquests viatges col·lectius la Isabel s'ocupava, sobretot, de la logística, de mitjançar amb els responsables dels hotels o amb els guies locals, que ens aprovaven al més interessant de cada lloc. Jo mirava de fer entretingudes les hores de carretera, ja que la majoria de les vegades anàvem amb autocar. Preparava acudits, concursos, música. Hi havia temps per a tot. Aquestes activitats ajudaven a crear bon ambient en el grup i acabàvem els dies com una gran família.

Les sardanes van ser, durant tots aquests anys, una bona excusa per fer turisme a l'estiu o per fer escapa-

des d'un dia o d'un cap de setmana. També eren el marc perfecte per compartir amb els sardanistes castanyades, botifarrades, festes de carnestoltes o bunyolades, sempre al lloc de referència de l'activitat de Nova Crida: la Plana de l'Om.

No tot era esbarjo, però. Continuava treballant a Tequisur, ara centrat en la gamma de productes químics per a la metal·lúrgia i per al manteniment de piscines. També mantenia el meu compromís amb la parròquia, als «Frares», fent d'animador de cants i de lector. Entre una cosa i altra, no tenia pas temps d'avorrir-me.

DE FREDES I DE CALENTES

Una colla de xifres rodones (20, 25, 50) i alguns esdeveniments familiars van propiciar uns anys de celebracions, amb motiu d'aniversaris i casaments, i també per recordar el temps compartit.

Vaig celebrar els cinquanta anys, el 13 de març de 1989, amb un dinar amb la família al restaurant Mirador del Montserrat. Em van regalar una melòdica. Era una indirecta dels de casa perquè millorés la meua afinació com a animador de cants a missa. Sempre els ha agradat retreure-m'ho, però a mi cantar m'agrada i no trobo que ho faci tan malament. Sigui com sigui, em va fer molta il·lusió i potser sí que em va ajudar a millorar...

Amb la Isabel, el 12 d'octubre de 1991, vam celebrar els vint-i-cinc anys de casats, renovant els vots del matrimoni. El pare Pere Cardona va oficiar la missa a l'església «dels Frares» i després vam anar a deixar unes flors a la Cova de Sant Ignasi. Tot i que ens hauria agradat molt fer-hi la celebració, no va poder ser perquè aquells dies acollia un congrés sobre exercicis espirituals. Portar-hi un centre floral va ser una manera de recordar el lloc on vam decidir públi-

cament començar la nostra vida en comú. Casualment, a migdia, la plaça de davant de la Cova va acollir una ballada de sardanes, interpretades per la cobla Selvatana de Cassà de la Selva. L'havien organitzat els jesuïtes per completar amb una activitat popular el congrés. Entre els assistents hi havia el bisbe de Vic. Un munt de casualitats felices que van coincidir aquell dia, tan especial per a nosaltres.

La celebració es va completar amb un àpat a l'Ateneu. Va ser el moment per als regals. Un dels més especials ens el va fer la Sabina Fornells: un poema especialment dedicat a nosaltres. I després, com si tornéssim a ser un parell de nuvis, també vam anar de viatge, al País Basc. Vam visitar Sant Sebastià i també Loiola, la ciutat on va néixer sant Ignasi.

Em va fer molta il·lusion que els meus germans vinguessin des de les comarques de Girona per assistir al nostre aniversari de noces. Com que som tants i els tenim lluny de casa, no hem tingut mai gaires ocasions de reunir-nos tots. Aquesta era una mancança sentida per tots, oi més quan ens anàvem fent grans i alguns ja havien mort, com el meu germà gran, el Joaquim. Amb el propòsit de trobar-nos periòdicament tots els Fusté, les meves nebodes grans, la Rosa i la Carme Fusté, van decidir organitzar cada cinc anys una trobada. La primera es va celebrar el 1995 a Romanyà de la Selva. Des d'aleshores, puntualment,

un diumenge de setembre de cada cinc anys ens hem reunit per compartir un dia plegats. Cada cop som més, certament. La família no para de créixer. Però, també, cada cop falten més germans Fusté.

L'octubre de 1996 vam celebrar les noces d'or dels meus sogres, l'Isidre i l'Assumpció. Vam fer una missa a l'església «dels Frares» i un àpat amb la família a la Fonda Sant Antoni. En aquella època l'Isidre em donava un cop de mà en l'organització de les ballades de sardanes a la Plana de l'Om i vam aprofitar l'ocasió per fer-li un reconeixement aquell dia tan especial. Un parell de mesos més tard, coincidint amb el seu aniversari, estrenàvem la sardana «L'avi de Nova Crida», de Tomàs Gil Membrado.

El 1998 vaig casar dues de les tres filles amb una setmana de diferència. Primer, la Meritxell amb el Jaume Arnau, amb una cerimònia a l'ermita de Santa Cecília i una festa ostentosa i espectacular a l'Hotel dels Brucs. Després, l'Àngels amb el Marià Solé, amb una missa a l'ermita del Grauet de Fals i el convit al centre cívic del poble.

El matrimoni de la Meritxell va durar tot just cinquanta-cinc dies. Les coses no anaven bé amb el seu marit i no tenia sentit mantenir la situació. Poc temps abans, la Montserrat havia marxat de casa per anar a viure amb la seva parella, el Jesús Martínez. Tant en un cas com en l'altre la Isabel i jo vam viure

moments de profunda tristesa. Tanmateix, vam entendre que estimar les nostres filles era fer-los costat en les seves decisions, encara que no les entenguéssim ni compartíssim. De mica en mica, aquell mal tràngol es va anar difuminant, i queda en no res quan junts compartim converses i riures en les sobretaules de dissabte a la tarda.

La Txell es va tornar a casar, el dia de Sant Jordi de 2004, amb el Roger Bernadich. Va ser un casament civil a l'Ajuntament de Súria, seguit d'un dinar al restaurant de Monistrollet, amb els pares d'ell, el Jaume Bernadich i la Lluïsa Màrquez.

Canvis a Tequisur

En aquells anys també vaig sumar vint-i-cinc anys com a treballador de Tequisur. L'empresa havia deixat el seu emplaçament al carrer de les Jorbetes de Manresa i s'havia instal·lat en un polígon industrial a Sant Fruitós de Bages. Hi va haver canvis en la propietat i els nous amos van voler reconèixer la meva llarga trajectòria a la companyia. Va ser en un sopar al restaurant Catalonia, amb una quarantena de persones, treballadors de l'empresa i alguns familiars.

La nova propietat tenia negocis en altres sectors, a més de la indústria química, i a la nova ubicació vaig viure algunes situacions sorprenents. Durant algun

temps, una part de la nau on jo treballava va fer de magatzem de material per a funerals: taüts, productes per embalsamar, com ara formol i perfums, o lliteres per transportar morts en un accident. Vaig conuiu amb aquell escenari fúnebre durant gairebé dos anys fins que, tal com va arribar, tot aquell fato va desaparèixer d'un dia per l'altre.

Al final dels anys noranta Tequisur vivia moments crítics. Cada cop hi havia menys feina i més canvis a la gerència. Van començar a acomiadar gent i, finalment, l'empresa va fer suspensió de pagaments. La manca de feina em feia passar moltes hores a la nau sense cap ocupació. Vaig començar a posar per escrit els meus records, aprofitant el darrere dels fulls d'etiquetes usades.

Viure intensament la sardana

No soc gens aficionat als esports, però l'estiu de 1992 qui més qui menys va viure intensament les olimpíades de Barcelona. Encara que fos, com jo, a través sobretot de la televisió. En recordo especialment les colles sardanistes que van actuar a l'acte d'inauguració. També els castells de foc a les fonts de Montjuïc. A Manresa, el dia de l'obertura vam fer una gran rotllana per ballar una sardana, bo i encerclant la plaça de Sant Domènec i els carrers de la vora.

Nova Crida continuava programant tenaçment quinzena rere quinzena. Vam celebrar el vintè aniversari amb alguns concerts extraordinaris. Ja feia uns anys que, a més de ballades, organitzàvem un aplec anual, excepte en tres ocasions en què vam decidir adherir-nos a la Gran Festa de la Cultura Popular, al parc de l'Agulla. Al cap de poc, aquesta festa es va convertir en el que avui és la Fira Mediterrània.

El 2000 va ser l'Any de la Tenora, amb motiu dels 150 anys de la seva presentació a Perpinyà, des d'on es va estendre a tot el Principat. Nova Crida va aprofitar la divuitena edició del seu aplec anual per afegir-se a la commemoració. Així, vam organitzar una gala al teatre Conservatori amb les cobles Ciutat de Girona i Baix Empordà.

Enterrar la vespa

Quan em vaig treure el carnet de conduir, el 1964, el primer vehicle que vaig tenir va ser una vespa. Durant molts anys va ser el meu mitjà de transport preferit. Vaig canviar-la quatre vegades, però sempre la vaig substituir per una altra vespa: la primera vegada, per la que em va donar el meu sogre, l'Isidre; la segona i tercera vegades, per la que em va comprar l'empresa com a vehicle d'empresa, que també utilitzava per a usos personals.

Dalt de la vespa he viscut grans aventures. Al principi em va servir per venir a veure la Isabel des de Palafrugell cap de setmana sí, cap de setmana no. Després va ser el vehicle per anar a la feina, estiu i hivern i, també, per fer desplaçaments curts a Sant Mateu o alguna escapada fins a Cassà de la Selva. Fins i tot hi havíem fet alguns trajectes curts amb la família. Hi havíem arribat a anar tots cinc! Només per Manresa, això sí.

El 2000 es va espatllar la meva darrera vespa. Jo tenia seixanta-un anys i em va semblar que era el moment de canviar-la per un cotxe. Amb tot, després de tant de temps, havia perdut l'habilitat per conduir sobre quatre rodes i vaig decidir fer algunes classes pràctiques. Vaig llogar un instructor a l'Autoescola Gènesi, del carrer Jaume I. Amb unes poques classes en vaig tenir prou.

Vaig comprar un Citroën Saxo de color gris metal·litzat i em va fer il·lusió fer-lo beneir. Vaig demanar a un dels capellans de la parròquia que vingué a casa. Quan els veïns van veure el capellà, tot guarnit, van pensar que s'havia mort algú. Res més lluny de la realitat. No era pas un dia de dol, sinó de molta alegria. Era el meu primer cotxe!

Al cap de deu anys el vaig substituir per un Fiat Panda. Com el primer cotxe, m'ha donat molta llibertat a l'hora d'anar amunt i avall, ja sigui per anar i venir de l'hort o per fer escapades amb la Isabel.

TANCANT ETAPES

Quan tenia seixanta-un anys, el 2001, l'empresa em va proposar un acomiadament pactat, que vaig acceptar. Ja feia molt temps que la feina anava de baixa i tot feia preveure un tancament de l'empresa més aviat que tard. Vaig estar dos anys a l'atur, fins que vaig poder tramitar la prejubilació, als seixanta-tres anys.

En apartar-me de la vida activa, vaig voler continuar sent amo de la meva vida, com havia estat sempre. Mai no havia volgut que me l'organitzessin. Tampoc ara, doncs. Deixar de treballar no va significar pas passar a la inactivitat. Ben al contrari, ho vaig aprofitar per intensificar la meva col·laboració amb la parròquia i també vaig continuar treballant per la sardana a Manresa, al capdavant de Nova Crida. Vaig descobrir que sense obligacions laborals els dies són molt llargs i, així, encara em va quedar temps per recuperar les meves arrels pageses i vaig començar a conrear un petit hort.

De primer vaig treballar uns terrenys a la vora del riu Cardener. És un lloc molt bonic, voltat d'arbres i molt a prop del pont Nou. Al cap d'un quant temps, l'Ajuntament va decidir endreçar aquell in-

dret i convertir-lo en una zona verda amb accés per a tothom, i tots els que hi teníem un hort vam haver de marxar-ne. Va ser dolorós perquè, amb el temps, m'havia fet meu aquell tros de terra, tot i que no hi tenia cap dret. Fins i tot hi havia instal·lat una caseta prefabricada per guardar-hi les eines. De cop, tot quedava en res.

Però, com deia la meva mare, mai no es tanca una porta que no s'obri un portal i, poques setmanes després, una tarda de Festa Major, esperant que comencés el castell de focs al parc de l'Agulla, un antic company de treball de Tequisur, el Josep Manubens, em va comentar que tenia una parcel·la al Poal que no podia conrear per manca de salut. Me la va oferir a canvi d'una part dels fruits. El terreny era prou gran i tenia una caseta d'obra amb tota mena d'estris per treballar la terra. A més, tenia accés a un ramal de la Séquia, o sigui que, d'aigua, no en faltava gens ni mica.

Vaig posar-m'hi a treballar perquè ja se sap que la terra no l'enganyes, si no hi poses no en treus. Amb tot, aquest hort ha estat generós i a força d'hores en trec, encara ara, un munt de verdura.

Les sardanes, la parròquia i l'hort, a més de la família, han ocupat bona part del meu temps des que vaig jubilar-me. A mesura que han anat avançant els anys, però, ho han fet amb intensitat decreixent.

A dia d'avui, la continuïtat de Nova Crida es troba en suspens, amb l'única certesa que jo deixaré d'estirar-ne el carro, per bé que mai, mentre pugui, no deixaré de ballar sardanes. És el so que m'ha acompanyat tota la vida i que m'agradaria escoltar fins al meu darrer alè.

D'altra banda, per la Mare de Déu de la Mercè del 2017 també es va acabar la meva col·laboració amb la parròquia «dels Frares». Vaig deixar de fer-hi de lector i animador de cants. Des d'aleshores, vaig a missa cada setmana al convent de les caputxines, al carrer de Talamanca. Un incident amb el rector va desencadenar aquesta decisió. Feia molts anys que per celebrar el dia de la patrona de la parròquia, la Mare de Déu de la Mercè, organitzava una ballada de sardanes a la plaça Valldaura. Ho feia com a membre del Consell Parroquial i gràcies a la meva vinculació amb Nova Crida.

Aquell any s'havia programat com en altres ocasions. Coincidia en dia i hora amb un dels actes previs al referèndum per la independència de l'1 d'octubre de 2017. Es preveia que hi participés molta gent i, a més, el programa també incloïa l'actuació d'una cobla. Em va semblar que el més raonable era ajornar la ballada de la festa de la Mercè: no hi hauríem tingut ningú. El rector es va prendre molt malament la meva decisió. Per a ell, era barrejar política i religió;

per a mi, era ser pràctic i aplicar el sentit comú. En qualsevol cas, va dir que o bé es feia el dia i l'hora previstos o bé no es faria mai. I així va ser. La ballada no es va celebrar i jo vaig decidir que no continuaria col·laborant amb la parròquia i em vaig donar de baixa del Consell Parroquial.

Aquell mateix 24 de setembre de 2017 en què, després de molts anys, no vaig anar a missa als «Freres», es moria l'Assumpció, la meva sogra. Va caure per l'escala mentre pujava, amb l'amanida, al nostre pis per dinar plegats.

Fer un pas al costat a Nova Crida

L'activitat de Nova Crida, amb alts i baixos, amb pèrdues i incorporacions, es va allargar fins al 2018. Jo tenia setanta-nou anys. Vaig trobar-me sol al capdavant de l'entitat, amb ajudes puntuals de bons col·laboradors però que no arribaven a alleugerir prou la càrrega de feina, que cada cop se'm feia més feixuga. A punt de fer els vuitanta, ja no tenia l'energia del principi. A més, cada vegada costava més aconseguir diners: els socis es morien i no se'n donaven d'alta de nous, i donar resposta als requeriments formals per accedir a ajuts públics es feia més i més complicat.

Vaig exposar la meva decisió de no continuar al capdavant de l'entitat a l'assemblea ordinària del

2017. Tanmateix, em vaig comprometre a mantenir una activitat mínima però rellevant, al llarg del 2018, per tal d'assegurar la presència de la sardana durant l'any en què Manresa era capital de la cultura catalana.

Deixar Nova Crida va ser una decisió dolorosa, que em va costar de prendre. La promoció de la sardana a Manresa ha ocupat un munt d'hores de la meua vida i ha estat la meua manera de participar i integrar-me a la ciutat que em va acollir al final dels anys seixanta i que, amb tot, m'ha considerat sempre fill seu. Fins al punt que, el 2011, la revista *El Pou de la Gallina* em va concedir el premi al manresà més manresà. Si miro enrere, m'adono que vam aconseguir que a Manresa ballar o veure ballar sardanes al carrer fos un fet natural durant molts anys i vam dur el nom de la nostra ciutat a molts aplecs d'altres ciutats i a gairebé tots els aplecs internacionals de cultura popular catalana.

El camí cap a la independència

No he estat mai gaire d'anar a manifestacions, però he viscut intensament i de manera creixent el procés sobiranista que es va iniciar amb l'11 de setembre de 2012. En aquella ocasió no vaig ser a Barcelona, però sí que vaig participar a la Via Catalana del 2013. Amb la Isabel vam anar al tram de Caldes de Malavella, on

hi havia els sardanistes. També vam participar a la V, que es va fer a Barcelona el 2014, amb una samarreta vermella; a la Via Lliure, al tram en què es ballaven sardanes a la Meridiana, també a Barcelona, el 2015; a Berga, el 2016, i altre cop a Barcelona, el 2017.

L'1 d'octubre de 2017 la Isabel i jo vam anar a votar al nostre col·legi electoral, a la llar d'avis de Valldaura. Com sempre. Hi havia molta gent al carrer, fent cua de manera desordenada. Ens vam haver d'esperar una estona perquè els sistemes informàtics no funcionaven, però, així que va ser possible, ens van deixar passar al davant amb altres persones grans. Vam votar sí per la independència. En arribar a casa, per la televisió, vam veure la violència en altres col·legis. Era esgarrifós.

L'empresonament dels Jordis i dels consellers del Govern em va sacsejar profundament. També l'exili del president Puigdemont i de la resta de consellers. Amb la Isabel vam anar a la manifestació que es va fer a Brussel·les el 7 de desembre de 2017; també hem participat regularment en les concentracions de suport als presos que es fan davant de la presó de Lledoners. És la meva manera d'expressar el rebuig a la situació injusta que viuen aquestes persones per defensar les seves idees, que també són les meves. Sovint penso que, al capdavant, no sé si serveixen de gaire, més enllà d'expressar públicament i de manera col·lectiva la tristesa i la indignació.

Avi de dues netes i un net

La jubilació també va estrenar la meva etapa com a avi. Tinc tres nets: l'Aina, la Mariona i l'Oriol. Disposar de més temps em va permetre dedicar-los temps sense haver de renunciar a les meves aficions, les sardanes i l'hort, i al meu compromís amb la parròquia.

Així, aviat, durant molt de temps, vaig incorporar una cadireta de criatura al cotxe i anava a recollir-los a la llar d'infants primer i a l'escola més tard, quan s'anaven fent grans. De tant en tant també me'ls enduia a l'hort o els esperava a casa. Encara ara sovint dinen o sopen a casa, els dies de cada dia. A l'Aina li agrada molt l'escudella, no menjaria altra cosa. A la Mariona li agraden els macarrons amb molt de formatge. L'Oriol s'ho menja tot. Els dissabtes, normalment, venen tots (filles, gendres i nets) a dinar a casa.

El 2016 la Isabel i jo vam celebrar els cinquanta anys de casats. Ho vam fer tornant a reunir tota la família, amb una celebració a la Cova i un àpat al Kursaal, ple de sorpreses. Una de les més emotives van ser les paraules de les nostres filles:

«Un munt de casualitats van dur el Leandre i la Isabel a casar-se, avui fa 50 anys, i començar una vida en comú a Manresa. I és que no fórem avui aquí si no haguessin enviat l'avi Isidre a fer la mili a Madrid i hi hagués conegut en Joan d'Aiguaviva. Ni tampoc

si un estiu en Joan no hagués convidat l'avi Isidre, la iaia Assumpció i les seves dues filles, la Isabel i la Glòria, a passar les vacances a casa seva i, de rebot, haguessin anat a parar a Can Palau, on vivia la seva germana, la tieta Conxita. O si les terres gironines no haguessin captivat aquesta família manresana i haguessin tornat a fer-hi noves visites. De cap manera no fórem avui aquí si el Leandre i la Isabel no haguessin compartit una mateixa passió per la sardana i una manera semblant d'estimar el país.

»Però si avui ens trobem aquí no és només fruit de la casualitat. Algunes decisions, més o menys ben mesurades, també van ajudar el destí. Perquè vés a saber on fórem si el Leandre, en un cop de geni, no hagués deixat el forn de la Costa Brava i s'hagués plantat a Manresa. O si la Isabel, tot i ser tan jove, no hagués acceptat amb valentia de casar-se amb aquell cassanenc insistent que travessava mig país dalt d'una vespa per visitar-la els caps de setmana i que li escrivia llargues cartes d'amor. O si, en quedar-se sense feina tot just tornar del viatge de nocces, el Leandre no hagués decidit renunciar a fer de forner per dedicar-se a fer barreges químiques durant més de quaranta anys.

»L'atzar i la voluntat han teixit una vida en comú que avui compleix 50 anys. Ha passat molt de temps però, en essència, les coses no han canviat tant. El

Leandre continua essent una persona perseverant en els seus propòsits, fet a la seva i, com a bon Fusté, molt amant de les trobades multitudinàries, dels discursos i les cerimònies. També la Isabel és encara una dona valenta que no té por de continuar aprenent i d'arriscar-se a fer coses noves. És una dona amb empenya i, com a bona Gamisans, arraixada i sensible.

»En aquests 50 anys, el Leandre i la Isabel han estat el terreny adobat per fer néixer i créixer tres filles i tres nets, una família que, tot i no ser gaire llarga, sí que és molt especial. És una família amb vena artística, sempre a punt per pujar a un escenari o posar-se sota un focus amb un micro a la mà; una família que té necessitat de trobar-se sovint, que fa pinya en els moments importants, ja sigui la pèrdua d'algú estimat, una malaltia greu o l'organització d'una festa com la d'avui; una família que es baralla com les altres però que sap acabar les discussions amb abraçades; una família que sap riure's d'ella mateixa mentre decideix què li estira més, si ser Fusté o ser Gamisans.

»Per sort no ens cal triar. En aquesta combinació perfecta que el Leandre i la Isabel han creat en aquests 50 anys podem ser-ho tot i ser feliços i fer-ne els que ens envolten essent així d'especials. Gràcies a tots dos per haver-ho fet possible».

Les nostres filles i la família Fusté (els meus germans, cunyats i nebots) ens van regalar un viatge a

Mallorca. No només per a nosaltres dos, sinó amb elles tres, les seves parelles i els nostres nets. Hi vam anar el març de 2017. Un cop allà, vam llogar dos cotxes i vam tornar als mateixos llocs on havíem anat en el desè aniversari de les nostres noces a repetir les mateixes fotos, amb quaranta anys de diferència: el cap de Formentor, sa Calobra, el santuari de Lluc i Sant Salvador de Felanitx. Compartir un cap de setmana junts ens va agradar molt i vam decidir repetir-ho. El març de 2018 vam anar a Stonehenge, a veure les restes prehistòriques; a Bath, a descobrir els banys romans, i a Salisbury, per conèixer la catedral. Tot just tornar, ja vam començar a planificar la propera.

Estic a punt de complir vuitanta anys. En fa més de seixanta que vaig deixar Cassà de la Selva i més de cinquanta que visc a Manresa. Tinc el cor partit entre la vila on vaig néixer, i d'on guardo bons records de la meva joventut, i una ciutat que em va acollir, on he fet créixer una família i on m'he fet gran, en tots els sentits. A vegades, quan sento la sardana «La vila de Cassà», de Josep Coll, els records em retornen a la plaça del meu poble i m'emociono. També em fa saltar les llàgrimes escoltar «Girona m'enamora», de Ricard Viladesau, perquè em connecta d'una manera molt especial amb els meus orígens. Però a Manresa he construït la meua vida, i aquesta ciutat que el destí va posar en el meu camí està plena de racons que han

deixat empremta en el meu cor i de llocs on jo, també, he deixat la meva empremta.

Al llarg de la vida he treballat molt, he gaudit molt, he estimat molt. He treballat per guanyar-me la vida, per tirar la meva família endavant, per pagar els estudis a les meves filles, per assegurar-me una vellesa sense complicacions. He gaudit ballant sardanes, caminant a peu pel meu país, cantant i fent cantar. He estimat la meva família, els meus amics, el meu país, encara que no hagi estat mai gaire hàbil a expressar sentiments.

En tots aquests anys he acumulat poc, però em sento molt ric quan cada dissabte ens reunim tots deu al voltant de la taula per dinar: la Isabel, l'Àngels, la Montserrat, la Txell, el Marià, el Jesús, l'Aina, la Mariona, l'Oriol i jo. Fa poc, vam canviar la taula del menjador. Podríem haver-ne comprat una de petita. Al capdavant, durant la setmana només hi mengem la Isabel i jo. Però vaig voler-ne una de gran, no pas extensible, sinó gran de debò, on poguéssim cabre-hi tots sempre, a qualsevol hora, quan calgués. Perquè poder parlar aquesta taula de cap a cap cada setmana és la meva major riquesa.

Manresa, setembre de 2018

ÀLBUM FOTOGRÀFIC

1956. Sempre m'ha agradat cantar. De jove vaig fer-ho amb el cor de La Salle. Sortíem a cantar caramelles.

1957. Excursió a Maçanet de Cabrenys. Cantar i fer cantar ha estat una de les passions de la meua vida. A les excursions, m'acompanyava sempre una harmònica.

Dècada dels cinquanta del segle XX.

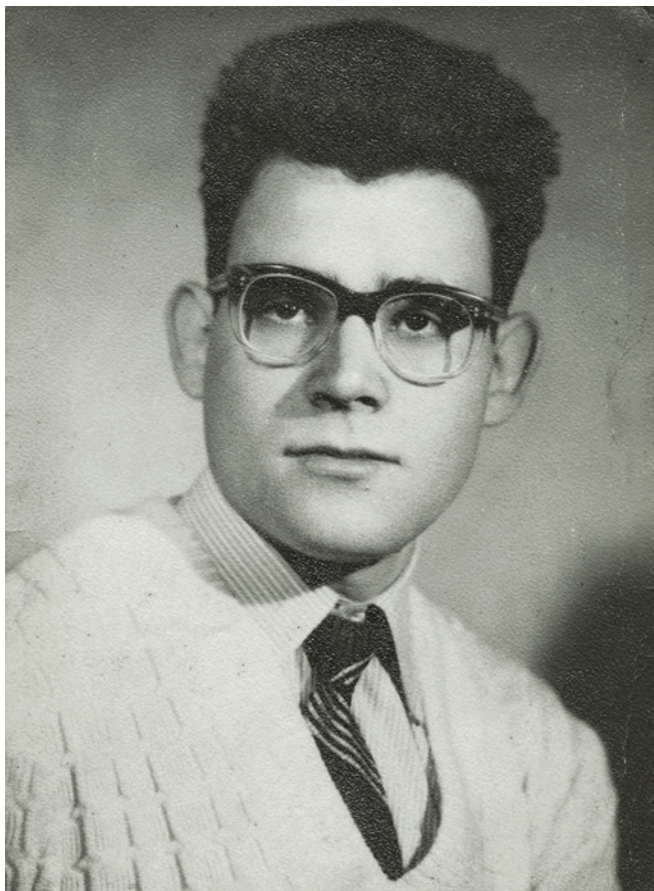
Els dotze germans Fusté que vam arribar a l'edat adulta. D'esquerra a dreta i de darrere a davant, Enric, Àngel, Lluís, Joaquim, Clara, Maria, Montserrat, Teresa, Joan, Leandre, Pere i Josep.

1964. Mentre festejàvem, vaig enviar moltes cartes a la Isabel, algunes acompanyades de fotografies com aquesta.

1965. Al far de Sant Sebastià, el dia que vaig demanar a la Isabel que fos la meva promesa.

1965. Forn de Palafrugell. Enforçant el pa a Can Bussot de Palafrugell.

1966. Vaig enviar aquesta fotografia a la Isabel amb una carta i una dedicatòria al revers: «En recordança del meu sant, el teu promès que no t'oblida, perquè el recordis cada dia, t'ofereix de tot cor aquesta nova fotografia».

*1966. Amb la Isabel,
durant el viatge de noces,
vam fer parada al monestir
de Piedra.*

1974. Dia de Rams,
amb la Isabel i les meves
filles, Àngels, Montserrat
i Meritxell.

1976. Tota la família
vam fer un viatge a
Mallorca per celebrar
els deu anys de casats
amb la Isabel.

1976-2017. Per celebrar els cinquanta anys de casats vam tornar tots cinc, amb les nostres famílies, a Mallorca, a fer les mateixes fotografies amb quaranta anys més al damunt.

1986. Sortida en família al Puigmal. L'excursionisme ha estat una de les meves passions. L'he compartit amb els amics i també amb la família.

1995. Els germans Fusté que van assistir a la primera trobada de Fustés a Romanyà de la Selva. D'esquerra a dreta, Clara, Lluís, Àngel, Josep, Enric, Teresa, Montserrat, Maria, Pere, Leandre i Joan.

1999. En complir els seixanta anys, a les portes de la jubilació, la família em va regalar un llibre en blanc perquè hi escrivís les meves memòries.

«Vaig néixer el 13 de març de 1939, quaranta dies després de l'entrada dels nacionals al meu poble, Cassà de la Selva. Era un dia de tramuntana forta, de la que aixeca la cua als gossos, diuen els que hi eren i se'n recorden. Jo era el que feia tretze d'una llarga família, els Fusté-Bosch de Can Palau. La meva mare era la Rosa —Rosina, li deien—; el meu pare, en Narcís.»

Vuitanta anys després d'aquell 13 de març, Leandre Fusté Bosch fa memòria dels episodis més significatius que ha anat enllaçant al llarg d'aquesta llarga vida, ara que l'edat el convida a prendre's les coses amb més calma i a mirar-se els esdeveniments del passat amb més perspectiva. Manresa d'adopció, assegurar la presència periòdica de la sardana als carrers de la seva ciutat ha estat la seva manera d'estimar Catalunya i de traduir en fets un compromís sincer amb la cultura i el país. Una llarga trajectòria laboral, l'excursionisme, una fe cristiana viscuda intensament i l'orgull i estimació envers la seva família han estat altres elements que, juntament amb la seva afició sardanista, l'han ajudat a donar sentit i contingut al pas dels anys.

«Soc com soc», diu sovint, «i no em canviareu pas». I és des d'aquesta senzillesa i honestedat que parla i s'explica en aquestes memòries.

